

Zóka Péter

A szülőföld vonzásában – Takáts Gyula és Fodor András

Zóka Péter
(1983, Kaposfő)
filozófus, történész

Kaposvár neves költője, Takáts Gyula 110 esztendővel ezelőtt született. Az évforduló méltó alkalmat teremt arra, hogy életművét villanófénybe állítva rámutassunk arra az antik görög gyökerekből táplálkozó filozófiai tartalomra, amely költészetének legmélyebb rétegét alkotja.

Ennek az írásnak *A szülőföld vonzásában* címet adtam. Nem véletlenül, hiszen nem csupán arra a kérdésre próbálok választ adni, hogy milyen szerepe volt Takáts Gyulának Fodor András személyes életében és költővé válásában, de arra is, hogy a személyes kapcsolódáson túl mi az az összekötő kapocs, amely mindkettejük gondolatvilágának és mondhatom: költészetének is egyfajta közös eredője, még ha a megközelítés és a kifejezésmód el is tért egymástól a két alkotó esetében. A kérdések megválaszolásához nem csupán Takáts és Fodor költeményeit veszem alapul, de a 2007-ben megjelent levelezésük anyagát, Fodor András rendkívüli forrásértékkel bíró naplóit, személyes vallomásokot, interjúkat és irodalomtörténeti tanulmányokat is.

Somogy megye két, Kossuth-díjjal kitüntetett, 20. századi jelentős költőjéről írni kaposváriként – különösen kortársaik, egykori barátaik és ismerőik előtt – hálás, de nagy felelősséggel járó feladat is. Azzal a veszéllyel fenyeget ugyanis, hogy a hatalmas árnyékot vető múlt és a feladat pátosza esetleg elfedi fürkésző szemeink elől a valóságot. Azt a valóságot, amelyet Takáts Gyula és Fodor András is elsőrendű fontosságúnak tartott, és amely világlátásuk

költészetük fókuszában állt. Nemes és nehéz tehát a feladat, amelyre vállalkozom.

Tüskés Tibor – mindkettejük jó ismerője – sorsszerűnek nevezi kettejük találkozását 1941 szeptemberében, amikor a Somssich Pál Gimnázium harmadik osztályos tanulójaként Fodor Andor – akkoriban még így írta a nevét – éppen az ott tanító Takáts Gyula osztályába került. Fodor tizenkét éves volt, Takáts harminc. A fiatal, atyamesterre vágyó diák tanárának mutatta meg első költői szárnypróbálgatásainak eredményét. Fodor még tizenöt esztendősen sem volt, amikor megírta *Kívül fehérek* című versét, amely a Takátsnak megmutatott első legépelte művek között volt. A „Fehérek kívül az emberek”-sor mellé ceruzával odaírta: „Szép!” Amikor a fiatal diák verseit Takáts már közlésre érettnek látta, nyomban el is küldött belőlük néhányat a Várkonyi Nándor által szerkesztett pécsi Sorsunk folyóirathoz, Csorba Győzőnek, aki a lap versrovátát vezette. Költeményei ott is tetszést arattak, így a Sorsunk 1946. évi 2. számában megjelenhetett a *Találkozás* című vers, Fodor Andor első nyomtatásban megjelent írása. A következő két vers – a *Napszámos lányok esti réten* és *Az árnyak* – szintén a Sorsunkban jelent meg 1947-ben, ezek már Fodor András néven. A névváltoztatást is Takáts javasolta az ifjú tehetségnek, mondván: „Micsoda dolog az, hogy egy költőnek már a neve is rímel”.

Amikor Fodor 1947-ben budapesti bölcsészként az Eötvös Kollégium lakója lett, megismerkedett Fülep Lajos művészetfilozófus professzorral, aki valódi mesterévé vált, és

egész további életét meghatározta a közöttük kialakult szellemi kapcsolat. Fodor ugyanis tanítvány szeretett volna lenni. Szerette volna, ha Takáts a mesterévé válik, ami sohasem történhetett meg. Takáts ugyanis nem akart mester, próféta vagy irodalmi irányzat vezére lenni. Ő személyes példaadásával hatott tanítványaira, beléjük plántálva a szülőföld iránti szeretetet, a szűkebb pátria iránti hűséget, a maníroktól mentes, őszinte megszólalás képességét és a fogékonyságot a természet szépsége és általában a valóság finom részletei iránt. Takáts legnagyobb érdeme, hogy a pusztán nézés helyett látni tanította meg diákjait. Ezt a leckét Fodor András is tökéletesen és élethossziglan elsajátította. Egyetemi évei alatt ugyanezeket Fülep is megerősítette benne. Fülep személye egy újabb kapcsolódási pont a két költő életében, ugyanis mindketten Fülep-tanítványok voltak. Takáts még pécsi egyetemi évei alatt hallgatta előadásait, Fodor Budapesten került hatása alá. Bizonyos, hogy Takáts is Füleptől sajátította el a *valóság látásának* képességét, mivel ez Fülep ars poeticájának egyik fontos eleme volt, és művészetelméleti előadásainak, írásainak központi témája.

Takáts Gyula az originalitást és autenticitást nagyon fontosnak tartotta költészetében. Nem akart senkihez sem hasonlítani, nem szerette az epigonokat. „A vers akkor jó, ha saját íze, színe, zamata van” – vallotta. Fodor András e nézetében is osztozott, hiszen „tanítványként” is teljesen külön és önálló utat járt be mind személyes életében, mind költészetében.

Természetesen, mint minden emberi kapcsolatban, Fodor András és Takáts Gyula kapcsolatában is voltak súrlódások, nézetkülönbségek, sőt ritkán – Fodor Andrásról nehezen hihető – összeszólalkozások is, azonban Fodor részéről az alaphang mindig a tisztelősen alapuló barátság volt.

Kettejük életében a kaposvári iskolai éveken túl közös kapcsolódási pont volt még a Balaton és szűkebben Fonyód is, ahol Fodor megismer-

te későbbi feleségét, Mátis Saroltát, és ahol nyári versíró heteit töltötte. Takáts Gyulának pedig Becére való átköltözése előtt itt volt nyaralója.

A Somogy folyóirat szerkesztési munkálatai és a lap körüli teendők szintén összekötötték életüket.

Fodor András többször írt Takáts Gyuláról: verset ajánlott neki, diákkori naplójának rendszeres szereplője volt, *Mézöntő* című versét elemezte, tanulmányt írt *A semmi árnyéka* című kötetéről, valamint 1981-ben *Takáts Gyula ünnepére*¹ címmel esszét írt róla. Fodor András *Szó, zene, kép* című könyvében így ír Takátsról: „Somogyból indult pályám eléggé meg nem köszönhető szerencséje, hogy már a gimnázium padjaiban tanítványa lehettem, hogy emberségből, természetességből ő adott nekem példát, formát. Általa kötődhettem oly könnyen Dél-Dunántúl megtartó szelleméhez.”²

Takáts Gyula is ajánlott verset Fodornak, és amikor költőtársa ötvenéves lett, megírta köszöntését *Fodor Andrásról* címmel, melyben a következőképp nyilatkozik egykori tanítványáról: „[...] a lényegest keresem egy ötvenéves évfordulón, amelyből több mint harminc év munkája igen sokoldalú és gazdag termést hozott, és országosan is hasznos, teremtő indulatot sugárzott. Ez utóbbi, azt hiszem, amely egyéniségét kortársai közül kiemeli.”³

Közös pont Takáts és Fodor indulásának félreértettsége is. Amikor Takáts Gyula első verseskötete, a *Kút* 1935-ben megjelent, Babits felkérésére Radnóti írt róla kritikát, amelyben Takátsot „pannon derűjű idilli tájfestőként” aposztrofálta. Ez a félreértés aztán erősen rányomta a bélyegét a fiatal költő egész későbbi megítélésére. Ahogy Takáts Fodor Andrásnak írott, 1955. október 12-én kelt levelében meg-

1 Fodor András: *Takáts Gyula ünnepére*. Jelenkor, 1981/2. 97–100.

2 Fodor, i.m. 100.

3 Takáts Gyula: *Fodor Andrásról (Mikor 50 éves lett)*. Tiszatáj, 1979/4. 18.

fogalmazza: „[...] nem vagyok tájköltő, [...] nem vagyok vidéki költő. [...] Az én tájaim azok maga a költészet. Egy életstílusból indul a költészetem, melynek alapja a föld, az a föld, amelyről a lábamat nem akarom levenni és az aszfaltra tenni. Nem új, hisz a görög művészet életlátása ez. Együtt a természettel élni... [...] inkább lehetne a kék szelídség és vidámság, szeretet lírájának mondani azt, amit csinállok...”⁴ Takátsnál tehát a táj költeményelemként jelenik meg, így lírája tulajdonképpen a kezdetektől fogva gondolati líra, mint Fodoré, csak más kifejezési formába öntve.

Amikor Fodor András az 1949 és 1954 közötti kényszerű hallgatás után – a szálak ismét Lukács Györgyhez vezetnek, mint annyiszor ebben az időben – 1955-ben végre megjelenített első, *Hazafelé* című kötetével, már érett költőként, jelentős műfordítói teljesítményt maga mögött tudva mutatkozott be. Ahogy Csűrös Miklós fogalmaz a kötetrel kapcsolatban: „Fodor számára egyszerre hozott elismerést és lett félreértések forrása, sőt későbbi válságok elindítója.”⁵ Fodort jól láthatólag az irodalompolitikai szerepek, a pártosság, a leegyszerűsítő és torzító vélekedések nem foglalkoztatták. Már első kötetének sajátja az a fajta tárgyilagosság, analitikus hajlam, az események és érzelmek közötti távolságot tartó mentalitás, amely későbbi köteteiben is rendre tetten érhető.

Az eddigiekben utalásszerűen felvillantottam azokat a többnyire külsődleges kapcsolódási pontokat a két költő életútjában, amelyek meghatározták kapcsolatuk minőségét.

A most következőkben arra szeretnék röviden, de mélyebben rávilágítani, hogy miért is adtam írásomnak *A szülőföld vonzásában* címet.

Úgy gondolom, hogy a 20. századi magyar líra történetében alig-alig akad példa arra a fajta ragaszkodásra, sőt hűségre, amellyel Takáts Gyula és Fodor András viseltettek „Somogyország” iránt. Fodor András életének meghatározó somogyi színterei Pusztaberény, Lengyel-tóti, Kaposmérő, Kaposvár, Buzsák és Fonyód voltak. Ki kell emelni azonban a felsorolásból Kaposmérőt. Mérő volt Fodor számára az otthon. A szelenceillatú kiskertek és a valódi értékek világa. Igazi emberarcú mesevilágnak látta, ahol az embereknek arcuk, egyéniségük volt. Itt ragadta magával végérvényesen a természet szeretete és csodái iránt való fogékonysága. Itt a szavaknak ízük, zamatok volt Fodor számára. *Mérei dombok*⁶ című költeményében így vall az otthonról:

„Hoztak születni lejtőitekhez,
rajtatok jártam, köztetek nőttem.
Amit mutattok, nemcsak az emlék,
ti vagytok nekem az igaz keresztség.
Élő tükörként álltok előttem.

Miattatok kell szelídség jármán
vonszolni gyötrő terhét a szépnek, –
s befele kínzó vad fegyelemmel
keresnem azt, amit ismertem egyszer,
a boldogító kerek-egészet.”

Takáts Gyula életének főbb somogyi színterei Tab, Kaposvár, Fonyód és Balatonyörök voltak. Tabon született, de élete végéig Kaposváron élt. Igazán otthon azonban a győri szőlőjében, Becehegyen érezte magát. „Bece olyan, mint egy lírai életmű. Állandóan művelni, javítani, munkálni kell. 1953 óta Bece velem és bennem él”⁷

4 Pintér László (szerk.): *Fodor András és Takáts Gyula levelezése, 1948–1997*. Pro Pannonia, Pécs. 2007.

5 Csűrös Miklós: *Népiesség, lírai realizmus, intellektualitás – Fodor András költői pályakezdéséről*. *Literatura*, 1976/2. 119.

6 Fodor András: *Mérei dombok*. <https://docs.google.com/document/d/1v4C3MPWfouQ7zk7M8p6u-UMXzRO0UhMR7nhV0xpxZ9Pk/edit> (utolsó letöltés: 2020. 06. 16.)

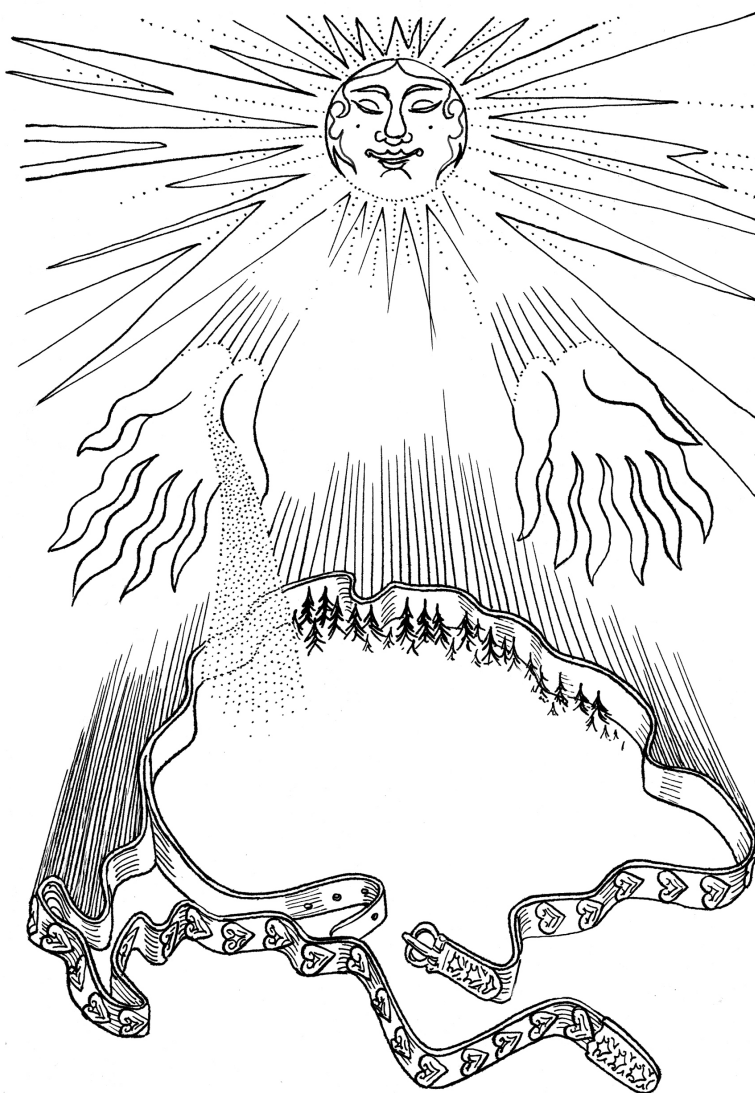
7 Idézi Szirtes Gábor: *Takáts Gyula emléke – A másik lírai életmű, Bece*. Somogy, 2019/1. 34.

– írja Takáts Gyula *Becei agenda* címmel megjelent pincenaplójában. Találó hasonlattal jegyzi meg Cséby Géza irodalomtörténész, hogy Bece volt Takáts számára a Heszperidák kertje. Maga Takáts így vall Becéről említett naplójában: „Sikerülhet-e ebben a világban a szép élet? Valami harmóniához hasonló rendszer alakulhat-e? Erre szeretnék választ adni ezzel a hegyvel. Ezzel az igen nehezen kiharcolt egyszerűséggel, ebben a zöld világban...”⁸

Fodor és Takáts is mélyen gyökereznek a somogyi talajban. Takáts olyan mélyen, hogy fizikálisan sem tudott elszakadni tőle. Fodor András ugyan vállalta a peregrinációt, hogy mint a népmesék „vándortarisznyás szegénylegénye” szerencsét próbáljon Budapesten és az országos irodalom színpadán, azonban mindvégig megőrizte somogyiságát, és Kaposmérő maradt számára a valódi otthon.

8 Keszey Ágnes: *Takáts Gyula becehegyi pincenaplóját mutatták be az érdeklődőknek*. <https://www.zaol.hu/>

kozelet/takats-gyula-kolto-becehegyi-pincenaplajat-mutattak-be-az-erdeklo-doknek-2425287/ (utolsó letöltés: 2020. 06. 16.)

A Világügyelő Aranyfejedelm Kárpát-kertje